

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Vliv života rodiny v azylovém domě na životní situaci
dítěte**

Markéta Kuchařová

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie a sociální práce

Studijní program Sociální práce

Bakalářská práce

**Vliv života rodiny v azylovém domě na životní situaci
dítěte**

Markéta Kuchařová

Vedoucí práce:

Mgr. Karel Řezáč, Ph.D.

Katedra sociologie a sociální práce

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Markéta Kuchařová

Poděkování

V této části bych ráda vyjádřila své díky Mgr. Karlovi Řezáčovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, trpělivost a podporu při psaní práce. Dále bych také ráda poděkovala všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumného bádání a poskytli mi cenné informace.

Obsah

ÚVOD	1
1 ŽIVOTNÍ SITUACE	3
2 AZYLOVÉ DOMY	7
2.1 Historický kontext azylových domů pro matky s dětmi.....	8
2.2 Azylové domy pro matky s dětmi.....	9
3 DÍTĚ A PROSTŘEDÍ	11
3.1 Vývoj dítěte.....	12
3.1.1 Dědičnost.....	12
3.1.2 Prostředí	12
3.1.2.1 Rodina.....	13
3.1.2.2 Škola.....	15
3.1.2.3 Vrstevníci	16
3.2 Děti ohrožené prostředím	16
4 METODOLOGIE	19
4.1 Výběr respondentů	21
4.2 Etika výzkumu	22
4.3 Průběh výzkumu	23
5 INTERPRETACE DAT.....	25
5.1 „Můžu se na tebe spolehnout?“	25
5.2 Dům není domov.....	27
5.3 „... já nevím“	28

5.4 „Nechci aby to někdo věděl, stydím se“	29
5.5 Zacyklení v životní situaci.....	30
ZÁVĚR.....	32
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	34
RESUMÉ.....	38
SEZNAM PŘÍLOH	39
PŘÍLOHY	40

ÚVOD

Bytová nouze není problémem malé skupiny lidí. Nachází se v ní „35 až 62 tisíc domácností, ve kterých vyrůstá 20 až 51 tisíc dětí do 18 let“ (Za bydlení, 2021:8). Podle dat Ministerstva práce a sociálních věcí z roku 2019 v azylových domech žilo celkem 2 185 dětí a mladistvých.

Právě tyto informace o množství domácností a počtech dětí vyrůstajících v nestandardních bytových podmínkách ve mně vzbudily zájem se danému tématu více věnovat. Rozhodla jsem se zaměřit na děti vyrůstající v azylových domech pro rodiny s dětmi, které jsou na tuto skupinu osob přímo zaměřeny. Svoji pozornost věnuji hlavně specifickým životní situace dítěte vyrůstajícího v azylovém domě.

Dalším faktorem ovlivňujícím můj zájem o tuto problematiku byla studentská praxe, která se uskutečnila v prostředí azylového domu pro rodiny s dětmi. Tato praxe byla má první v oboru sociální práce a velice ovlivnila moje uvažování o ohrožených dětech (v tomto případě ztrátou bydlení) a sociální práci, jejím přínosu pro společnost a významu obecně. Jsem si vědoma toho, že studentská praxe, zejména ta první, není v takovém rozsahu a odbornosti, aby jí měl být dán velký zřetel či vypovídající hodnota, proto budu vycházet a dělat závěry až na základě kvalitativního výzkumu, provedeném formou polostrukturovaných rozhovorů, jež je praktickou částí této bakalářské práce a odpovídá na hlavní výzkumnou otázku, která byla již částečně nastíněna v textu výše. Její úplné znění je: *Jaká jsou specifika životní situace dítěte žijícího v azylovém domě?* Zjištěná data by mohla pomoci k vyšší empatii a většímu pochopení dětí ze strany společnosti obecně, ale i sociálních či pedagogických pracovníků a inspirovat je k novému způsobu podpory oproti dosavadní praxi.

Můj zájem podpořily i obavy z aktuálního dění a ekonomické situace, která zásadně ovlivňuje životní rozpočet řadě lidem, tudíž i rodinám. Mám na mysli situaci týkající se zvyšování cen energií a všeobecného nárůstu cen

spojených zejména s aktuálním válečným konfliktem na Ukrajině. Zhoršují se tak možnosti rodin, které již službu azylových domů využívají, přestěhovat se do jiného bydlení. Naopak se zvyšuje riziko u těch rodin, kterým nárůst cen zasáhl do rodinného rozpočtu takovým způsobem, že by v budoucnu měli (nebo již mají) potřebu využít služeb azylových domů pro rodiny s dětmi, čímž by se zvýšil i počet dětí žijících v těchto zařízeních (ČT 24, 2022; Hovorková, 2022).

Teoretická část se pak bude věnovat zejména konceptualizaci pojmů azylový dům, životní situace, život dítěte v prostředí azylového domu, případně dalších teoretických pojmů.

V praktické části se zaměřím na interpretaci metodologie. Bude popsán způsob výběru respondentů, etika výzkumu a samotný průběh výzkumu. Také zde vysvětlím zvolenou metodu a výzkumný design a plynule tak přistoupím k interpretaci zjištěných dat.

1 ŽIVOTNÍ SITUACE

Životní situace je jeden ze základních termínů vyskytujících se v sociální práci. Využívá se jak v oblasti výzkumu, tak i v praxi. Musil a Navrátil (2000:120) životní situaci chápou jako „*mnohovrstevnatost a neopakovatelnost faktorů, které brání nebo naopak usnadňují sociální fungování jednotlivého klienta nebo specifické kategorie klientů. Za druhé termín životní situace vymezuje vlastní předmět intervence sociálního pracovníka.*“

Podíváme-li se na první část definice, kde je životní situace charakterizována faktory *mnohovrstevnatosti a neopakovatelnosti*, jejichž smyslem je poukázat na obrovskou a pestrou škálu činností či dějů, které se v nich skrývají. Zahrnují vlastně vše, co se v životě člověka odehrává. Matoušek a kol. (2012:186) toto „vše“ označuje jako „...*specifickou konfiguraci životních okolností.*“

V další části této definice se vyskytuje pojem *sociální fungování*. To je úzce spjato právě s pojmem *životní situace*. Za jednu z nejvýznamnějších postav, zabývajících se těmito dvěma pojmy (ve funkcionalistickém pojetí) je považována Bartlettová (1970), která se zaměřila zejména na otázku *očekávání*, která jsou prostředím kladena na jednotlivce. Uvažuje totiž, že jednatel není samostatná identita, nýbrž součást společenství, ve kterém se musí umět pohybovat, resp. zvládat *interagovat*. Touto tezí změnila přístup sociálních pracovníků až do dnešní doby a (mimo jiné) přispěla k vytvoření akademického základu sociální práce a její akademizaci (Navrátil a kol., 2014).

Pojem *očekávání* má vskutku velkou tradici. Řezáč (2022:15) se opírá až o biblické texty a *očekávání* dává do spojitosti právě s vírou. Svoji myšlenku pak rozvíjí tím, že „*očekávání spočívá ve víře v naplnění určité představy*“. Nicméně jsou i další, odborné disciplíny, které se tématem *očekávání* zabývají. Jedná se např. o psychologii a sociologii, ale i matematiku či fyziku. *Očekávání* je zkrátka univerzální jev, jež je nezbytný pro růst a rozvoj lidstva. *Očekáváme-li* např., že naše chování k nadřazenému nám přinese povýšení, které se ovšem ne a ne

dostavit, po čase začínáme volit jiné alternativy jeho dosažení – jsme kreativnější, inovativní, rosteme, posouváme se.

Oblast sociální práce ve smyslu *životní situace a sociálního fungování* operuje, jak bylo již výše zmíněno, s *očekáváním* v kontextu *prostředí a schopností* jedince tato očekávání naplňovat. Musil a Navrátil (2000), kteří se opět opírají o myšlenku Bartlettové (1970), uvádějí šest charakteristických bodů, které tuto problematiku vystihují. Ve skrze se jedná o to, že člověk je v nepřetržité interakci s prostředím, které na něj klade požadavky (očekávání) a člověk na ně odpovídá (i ne-odpověď na požadavek je odpověď). Pokud osoba zvládá odpovídat, je s prostředím v rovnováze, pokud ne tak vzniká problém. V řešení tohoto problémů si osoba buď dokáže pomoci sama a opět se dostane do rovnováhy, nebo to nedokáže. Důvodem neúspěchu mohou být jak vnitřní faktory na straně jedince, tak vnější faktory na straně prostředí, resp. *nepřiměřená očekávání prostředí*.

Šrajer a Musil (2008), kteří opět vycházejí z práce Bartlettové (1970), v rámci problematiky životní situace uvažují s pojmy – *životní úkoly a zlomové životní úkoly*. Říkají, že životní úkoly jsou běžnou součástí života. Na rozdíl od nich zlomové životní úkoly nejsou tak běžné. Spíše se vyznačují neočekávatelností, tím, že jsou schopny měnit trajektorii života a často jsou pro osobu velmi těžce samostatně zvládnutelné kvůli faktorům jako jsou: (1) *vlastnosti osoby*, (2) *očekávání prostředí vůči osobě*, (3) *(ne)poskytovaná podpora prostředí* a (4) *kombinace těchto tří*.

Problematikou životní situace se zabývalo a zabývá velké množství autorů. Je to přeci jen, jak již bylo řečeno v úvodní definici, z které vycházím – „...*vlastní předmět intervence sociálního pracovníka*“ (Musil, Navrátil 2000:120), který by měl klienta podpořit a rozvinout jeho schopnosti a dovednosti tak, aby byl schopný očekávání zvládat. Toto působení by mělo vést ke změně sociální situace, resp. k nastolení rovnováhy a posílení sociálního fungování. Také se objevuje (životní situace) v teoriích (např. existenciální teorii, která hledá individuální smysl v náročných životních situacích/úkolech) a mnohých

přístupech sociálních pracovníků (Matoušek a kol., 2012). Navrátil (2000), vychází z Payna (1991), definuje tři základní typy přístupů. Jsou jimi: (1) *terapeutický přístup*, ve kterém by se sociální pracovník měl snažit o duševní klid klienta (2) *reformní přístup*, který pracuje s nerovností a zmocňováním jako cestou k rovnosti a získání moci nad vlastním životem a (3) *poradenský přístup*, zaměřující se na individuální potřeby klienta a jeho informovanost, popř. odkázání na vhodné služby. Další rozdělení, která jsou typická pro sociální práci definuje Musil (2008). Operuje se čtyřmi přístupy, které sociální pracovník může mít. Jsou jimi: (1) *administrativní*, (2) *profesionální*, (3) *filantropický* a (4) *aktivistický přístup*. Každý z nich je specificky definován z pohledu role sociálního pracovníka, předmětu práce, náplně práce, potřebného vzdělání atd. To, jaký přístup využívá konkrétní sociální pracovník velice ovlivňuje životní situaci klientů jakékoli služby. Protože např. při administrativním přístupu je sociální pracovník v roli úředníka a při aktivistickém v roli parťáka. Administrativní pracovník vede agentu, ale jen v rámci nezbytně nutných úkonů na rozdíl od profesionála, který je schopen vést jak zákonně nařízené administrativní činnosti, tak ale i dokáže intervenci posunout dál a ve své praxi samostatně a s respektem navrhovat plány či postupy pro změnu životní situace klienta. Filantropové se zase zaměřují zejména na potřeby, občas mohou zastávat roli někoho, ke komu by mělo být vzhlíženo – kouč, mentor atp.

Je samozřejmé, že i klient klade očekávání k sociálnímu pracovníkovi. Tato očekávání by se měla snoubit s očekáváním jak sociálního pracovníka od sebe samého, tak i s očekáváním výkonu profese jako takové (Řezáč, 2022), přičemž výkon profese sociálního pracovníka – sociální podpora – má velký vliv v životě potřebných. Nejen v již výše zmíněném nastolení rovnováhy mezi očekáváním a sociálním fungováním, ale dle Haugstvedta (2022) má i důležitou „tlumivou“ funkci. Sociální podpora může sloužit i jako ochrana před různorodými problémy vycházející z prostředí. Tuto funkci dává do kontextu sociální práce s dětmi. Kvalitní a dostupná sociální podpora v dětství má potenciál předcházení budoucím problémům, resp. je možné rozvinout schopnost samostatného řešení problémů v dětství, která se přenesou do

dospělosti, či se prostřednictvím intervence s dítětem může zlepšit schopnost rodiny problémy řešit individuálně, může pozitivně ovlivnit jak fyzické, tak duševní zdraví dítěte, které může přinést benefity do budoucna atd.

2 AZYLOVÉ DOMY

Azylové domy definuje Zákon č. 108/2006, Sb. o sociálních službách jako zařízení „...*poskytující pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení*“. Jejich cílem je naplnění základních potřeb, jimiž jsou: poskytnutí přespání, jídla, ošacení a tepla, možnost vykonání osobní hygieny atd. Osobám, využívající služby azylových domů, musejí být nejdříve naplněny tyto nejzákladnější potřeby, aby mohli řešit svoji životní situaci a integraci do společnosti (Matoušek, Kodymová, Koláčková; 2010), což by se dalo definovat jako druhý cíl služby. V kontextu integrace do společnosti Matoušek (2008) zmiňuje tzv. *integračními programy*. Ty nastavují spolupráci takovým způsobem, kdy si klient určuje cíle, které postupně gradují až ke zdárnému cíli samotného bydlení.

Matoušek, Kodymová a Koláčková (2010) nabízejí trojí dělení typů azylových domů podle délky jejich využití na *krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé*. Krátkodobé mají charakter přespávání v rámci několika dnů až týdnů. Obvykle se vyznačují nižším komfortem a nižší mírou soukromí, na druhou stranu fungují jen jako řešení při akutních a naléhavých situacích. O střednědobém ubytování hovoříme tehdy, kdy klient využívá službu v rámci týdnů a měsíců. Očekává se i větší angažovanost na straně klienta a jeho spolupráce se sociálním pracovníkem v rámci řešení jeho nepříznivé životní situace, která by měla vést k nastolení rovnováhy mezi požadavky prostředí a jedincem. Posledním typem jsou azylové domy s ubytováním dlouhodobého charakteru v rámci měsíců či let (tomuto typu také nejlépe odpovídají azylové domy pro matky s dětmi). Klienti využívající tento typ ubytování disponují i větší mírou volnosti, se kterou přichází i vyšší míra zodpovědnosti. Předpokládá se, že klient je schopen se podílet na úhradě nájemného, má legální příjem a doklady totožnosti, tudíž je více méně stabilizován ve své situaci, ale stále se potýká s nějakými společenskými očekáváními, která zatím není schopen naplnit. To mu brání ve vstupu do života bez využívání sociálních služeb a případné podpory sociálních pracovníků.

2.1 Historický kontext azylových domů pro matky s dětmi

Stejně tak jako v 16. století, tak i nyní převažují mezi poskytovateli zejména církve, dále pak neziskové organizace či státní poskytovatelé, kterých ale není mnoho (Matoušek, 2008). Dominance církevních poskytovatelů poukazuje na historickou tradici chudinské pomoci, které sahá až do již výše zmíněného 16. století k zakládání prvních chudobinců, jež poskytovali ubytování potřebným či chudým (Matoušek a kol., 2012).

První azylové domy pro matky s dětmi se v ČR začínají objevovat po roce 1989. Nicméně pomoc této cílové skupině má silnou historickou tradici, jež souvisí primárně s ochranou dětí. Ochrana matek vznikla spíše sekundárně, jako reakce na ochranu dítěte (Matoušek a kol., 2013). Pro popsání vývoje ochrany dítěte ve světě se můžeme podívat až do historie antického Řecka či Říma. Špeciánová (2007) uvádí, že v tomto období děti neměly vůbec žádná práva, dokonce ani to základní, tedy právo na život (o životě rozhodoval otec). Děti mohly být také prodávány, či dokonce bezrestně zabíjeny. Toto chování se změnilo až s přijetím křesťanství jako státního náboženství – zabítí se stalo hříchem. V reakci na tuto změnu se v kláštorech začaly budovat *útulky pro odložené děti*. První dochovaná zmínka o existenci této instituce směřuje do roku 335 a města Cařihrad. Útulky ale primárně nesloužily k ochraně dětí. Spíše se jednalo o ochranu rodičů ve smyslu nedopuštění se hříchu zabítí nechtěného dítěte. Jinými slovy – než aby dítě zabili a dopustili se tak hříchu, tak ho raději odložili do této instituce. K dalšímu výraznému posunu dochází v období 16. století, kdy začíná mít rodina a dětství ve společnosti větší váhu. Nicméně se setkáváme s nárůstem nemanželských dětí (stálá potřeba útluků) a s dětskou prací. Ta se postupně korigovala. Nejdříve byla omezena místně, poté časově, až nakonec v 19. stol. došlo k úplnému zákazu.

V Českých zemích jako stěžejní dokument v reformě péče o dítě Matouška a kol. (2013) *obecný zákon občanský* z 19. století. Ten mimo jiné určoval dítěti *právo na výchovu a výživu*. V reakci na vysoký počet úmrtí dětí při narození či nově narozených se pomoc a právní úprava začala obracet i k matkám. Na

začátku 20. století docházelo k rozvoji institucí a spolků, jež se věnovaly problematice péče o matky a děti (zejména novorozené). V tomto období vznikají útulky, do nichž se mohly nastěhovat těhotné matky a zůstat zde i po porodu. Byla jim zde poskytnuta pomoc s uspokojením základních potřeb (ubytování, jídlo, teplo atd.) a poradenská činnost. V tomto období také dochází k rozvoji náhradní rodinné péče, válečná situace si vyžádala založení sirotčinců. Velká většina těchto činností či sdružení byla ukončena s počátkem druhé světové války. K resuscitaci dochází až po roce 1989, kdy (opět církví, neziskovými organizacemi či obcemi) dochází k zakládání azylových domů, které si nesou dnešní podobu.

2.2 Azylové domy pro matky s dětmi

Azylové domy pro matky s dětmi jsou sociální službou specifikovanou v zákoně č. 108/2006 Sb, o sociálních službách. Jedná se o pobytovou službu s preventivním charakterem. *„Cílem je pomoci jim (matkám a dětem) v hledání trvalého řešení jejich problémů a zajištění samostatného života v budoucnu“* (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010:48). Tento cíl by měl být naplňován pomocí individuálního plánu, který je s klienty vypracováván. Poskytované ubytovací služby jsou za úplatu (může být hrazeno ze systému státních sociálních dávek). Typická je také spolupráce azylového domu s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a ostatními azylovými domy (Matoušek a kol., 2013).

Tyto služby tedy obvykle využívají matky s dětmi, které se ocitli v tíživé životní situaci spojené se ztrátou bydlení. Dle Matouška a kol. (2013) tato situace může být více specifická – podle toho si mohou i azylové domy konkrétněji definovat cílovou skupinu matek a umožnit tak co nejlepší poskytnutí služeb dle potřeby klientů v rámci úpravy provozu, vybavení či poskytnutí vyšší ochrany (azylový dům s utajenou adresou). Nemusí se totiž jednat pouze o osamocené matky. Jiné požadavky bude mít matka s novorozeným dítětem (vybavení) a matka se starším dítětem. Matky také mohou přicházet z různého prostředí, např. „z ulice“ nebo z tak nevyhovujících bytových podmínek, které pro dítě nebyly žádoucí,

dále mohou mít zkušenosti (jak ony, tak i děti) s týráním nebo domácím násilím. Právě kvůli těmto odlišnostem je na místě přizpůsobit jak zázemí, ochranu, intervenci a specifické znalosti sociálních pracovníků a další.

Přijetí do azylového domu vzniká na základě schválení *žádosti o přijetí*. Jak vyplývá z textu výše, tak azylové domy nenabízejí ubytování, ale např. i odborné sociální či psychologické poradenství (Matoušek, Kodymová, Koláčková; 2010). Sociální pracovníci také mohou klientům pomoci s: (1) *nácvikem rodičovských kompetencí* (péče o dítě, péče o domácnost atd.), (2) *osobními záležitostmi matky* (vyhotovení dokladů totožnosti, registrace do státního systému sociálních dávek atd.). Také často nabízejí doprovodný, vzdělávací program pro děti, který se odvíjí od věku či potřeb (Matoušek a kol., 2007). Pobyt by měl být spíše krátkodobého charakteru v rámci jednoho roku, nicméně se můžeme setkat i s pobyty delšími (Matoušek a kol., 2013). „*Ukončení pobytu je komplikováno – stejně jako u osob bez přístřeší – nedostatkem sociálních bytů*“ (Matoušek, 2008:30). Nieuwenhuis a Zagel (2022) uvádí, že další překážkou pro matky (vedle nedostatku sociálních bytů) může být celková bytová politika státu, jejich zranitelnost, v důsledku samoty či opuštění partnera, spojená s rizikem nízkých příjmů, tudíž i předpokládanou nízkou kvalitou bydlení (velikost bytu, lokalita). Glumbíková, Gojová a Gřundělová (2019) popsaly i společenské překážky, které matkám komplikují přechod do klasického bydlení. Opíraly se zejména o nynější sociální konstrukt mateřství, jež v České republice panuje. Ten totiž může na matky s dětmi žijící v azylovém domě vrhat nedobré světlo – mohou být vnímány jako „padlé“ a nekompetentní pro výchovu dětí. Což opět nelehkou životní situaci matek ještě více ztěžuje (oprese, diskriminace).

Ráda bych zde také upozornila na to, že stále hovořím pouze o matkách, nikoli o otcích. Ti jsou v tomto ohledu patřičně znevýhodněni. Dle Matouška a kol. (2013) je v ČR praxe taková, že drtivá většina azylových domů je opravdu jen a pouze pro matky. V některých zařízeních mohou být ubytování oba rodiče, což ale není podmínkou.

3 DÍTĚ A PROSTŘEDÍ

Úmluva o právech dítěte (1991) definuje dítě jako osobu, která je mladší osmnácti let. Z této legislativy poté vychází zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí i 40/2009 Sb. Trestní zákoník.

„Dítě má svoje práva a povinnosti, které nabývají narozením či početím, pokud se dítě narodí živé“ (Matoušek, 2008:47). Mezi práva dítěte, které popisuje Matoušek (2008) a vychází z Úmluvy o právech dítěte (1991), může patřit např. právo na život, právo na informace o vlastních rodičích, právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho rozvoj, právo na bezpečí, resp. stát má povinnost ho dítěti zajistit, také má povinnost ho chránit před informacemi, které by mohlo dítě nějakým způsobem poškodit. Dítěti, ale také musí být (mimo jiné) poskytnuta pomoc požádá-li o ni, a také „má právo vyjadřovat své názory a přání při řešení záležitostí, které se ho týkají. Na jeho názory by měl být brán zřetel. V míře odpovídající jeho věku a schopnostem je dítě rovněž informováno o všech krocích a rozhodnutích, jež se ho týkají“ (Matoušek a kol., 2013:459).

Ochranu nad dětmi vykonává orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), jež se řídí zákony týkajícími se sociálně-právní ochrany dětí (SPOD). Tento orgán má za úkol zajistit *„příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny“* v souladu se zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (Matoušek a kol., 2013:459).

Historii vývoje ochrany dětí jsem se již věnovala v kapitole 3.1. Ráda bych ji nyní jen doplnila o rok 1924, kdy byla vydána *Ženevská deklarace práv dítěte*, jež sloužila jako stavební kámen pro ustanovení *Deklarace práv dítěte OSN* v roce 1959 z níž vychází již výše zmíněná *Úmluva o právech dítěte*, která je pro ČR v platnosti dodnes. Tato Úmluva ČR zavazuje k poskytnutí pomoci či podpory rodinám a dětem. Může se jednat jak o materiální (sociální dávky) tak o nemateriální (komunity) pomoc (Matoušek a kol., 2013).

3.1 Vývoj dítěte

OSPOD má zařadit řádný vývoj dítěte. Touto disciplínou se zabývá vývojová psychologie. V obecném smyslu se zabývá „*změnami chování a prožívání v časovém průběhu*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006:13). Celá tato vědní disciplína se dělí do dalších okruhů studia. Jsou jimi: *fylogeneze, antropogeneze, ontogeneze a aktuální geneze*. Pomáhající profese pak nejvíce čerpají z ontogeneze, což je studium změn chování ve všech etapách lidského života – od prenatálního období až po úmrtí (Langmeier, Krejčířová, 2006). V těchto obdobích se zaměřujeme na různé aspekty. Dle Vágnerové a Lisé (2022) to jsou: vývoj mozku, psychický vývoj, vývoj poznávacích, motorických, senzorických, řečových dovedností, emoční vývoj, socializace, vývoj poznávacích procesů, sebepojetí, školní zralost, vývoj v období dospívání atd. Jsou dva faktory ovlivňující vývoj dítěte, s nimiž vývojová psychologie pracuje. Jedná se o dědičnost a prostředí.

3.1.1 Dědičnost

Dědičnost je dle Vágnerové a Lisé (2022) soubor genetických predispozic jedince, jež mu jsou dány od otce a matky v podobě genů. Tyto predispozice určují pravděpodobnost rozvoje určité vlastnosti či dovednosti, jejich rozsah, resp. maximální potenciál a míru kvality. To, jakou genetickou výbavu dítě má se odráží v reakcích na prostředí. Dokonce i rozvoj těch či oněch vlastností je formováno prostředím. Nicméně určení zákonitosti či opakujících se mechanismů u dětí, resp. dospělých je takřka nemožné. My, jako lidstvo, zatím neumíme změřit vliv prostředí a dědičnosti, či sílu dědičnosti na vývoj – jsou dokonale individuální a neopakovatelné.

3.1.2 Prostředí

V první kapitole práce jsme se již setkali s pojmem prostředí, které na jedince klade očekávání. Co si ale pod pojmem prostředí skutečně představit? Matoušek (2008:149) nepřímou definuje jako „*sociální systémy (rodina, škola, vrstevnické skupiny, náboženská společenství atd.)*“. Pokud chce člověk do

těchto systémů patřit, je nutné, aby plnil jejich očekávání. Hurychová a Ptáčková (2022) se také zabývají systémy v kontextu školního prostředí, tzv. ekosystémy, které ovlivňují děti, ale i děti jsou jimi ovlivněny. Oba tito autoři, dle mého názoru, vycházejí z poznatků Bronfenbrennera (1979). Ten rozdělil prostředí do pěti různých systémů (*jedinec, mikrosystém, mezosystém, exosytém a makrosystém*). Dle této perspektivy je důležité prostředím porozumět a vidět v nich souvislosti, z čehož vyplívá, že by měla fungovat i mezioborová spolupráce mezi odborníky v daném prostředí (škola, sociální služby, zdravotnictví atd.) (Hesjedal, Iversen, Bye a Hetland, 2016).

Také je již jasná důležitost prostředí (ve vztahu k dědičnosti) z pohledu vývojové psychologie, který je spojen mimo jiné i se schopností socializace, na kterou je v různých obdobích života kladen jiný důraz, resp. se s přibývajícím věkem zvyšuje. Vágnerová a Lisá (2022) říkají, že v prenatálním a kojeneckém období dítě navazuje vztah zejména s matkou, v batolecím věku se již rozšiřuje k otci a sourozencům. Velký zlom přichází v předškolním věku, kdy se dítě začíná více setkávat s jiným než jen rodinným prostředím a učí se v něm fungovat. Za ta nejdůležitější prostředí jsou považovány zejména rodinné a školní prostředí a dále pak prostředí vrstevníků.

3.1.2.1 Rodina

Rodina v Evropě měla dle Matouška a Pazlarové (2014) až do počátku 19. století velmi silné postavení ve společnosti a byla důležitou institucí v životech všech lidí. Její funkce byly zejména v poskytování péče, vzdělání a ve finančním zajištění jejích členů. V dnešních dobách má rodina výchovnou, vztahovou a ekonomickou funkci. Výchovná a vztahová funkce je nenahraditelná, Projevuje se zejména v oblastí sociální a emoční, což tito autoři dokazují příkladem dítěte vyrůstajícím v ústavním zařízení bez přítomnosti rodičů. Zde trpí tzv. *psychickou deprivací*. Snižují se tak schopnosti sociálního fungování. Dítě takto vyrůstající může být v dospělosti velice agresivní, těžko uplatnitelné v pracovním prostředí, může být více náchylné k užívání návykových látek, či se může dopouštět trestné činnosti. Mezi výjimky nepatří ani snížená kompetence k vytvoření

vlastní fungující rodiny. Takto vyrůstající dospělý cítí nižší míru empatie a hůře se orientuje ve vztazích či společenských normách.

Jak je patrné z odstavce výše, tak se definice rodiny stále mění. Nyní za rodinu považujeme společenství lidí žijících pospolu, jež jsou spojeni buďto pokrevně, uzavřením právních svazků (manželství, osvojení) nebo jsou spojeni prostřednictvím náklonnosti. Známe také typy rodin, kterými jsou: (a) *nukleární* – je složená z rodičů a dětí, (b) *rozšířená* – přidáváme k nukleární rodině další generaci, (c) *orientační* – rodina, do které jsme se narodili, (d) *prokreační* – nově vzniklá (manželství, početí) (Matoušek, 2008).

V současnosti se, dle Matouška a kol. (2013) rodiny vyznačují malým počtem členů a slabými vazbami mezi příslušníky, které se mohou snadno rozpadnout. Hlavním faktorem soudržnosti rodiny je emocionální zralost či stabilita dospělých (rodičů) a jejich schopnosti jak v oblasti ekonomické, resp. zajištění zázemí (příjmy, hospodaření, bydlení), tak i v oblasti vztahové (schopnost spolupráce s partnerem, rodinou a okolím, řešení konfliktů atp.). Ve vztahu k dítěti mají pak zejména povinnosti týkající se zajištění jak základních (strava, bydlení), tak i těch nejvyšších (seberealizačních) potřeb. Rodiče by měli dítěti zajistit bezpečné zázemí, normy a pravidla, volnočasové aktivity ke zlepšování dětského potenciálu atd.

V každé rodině se můžeme setkat jak s *ochrannými*, tak s *rizikovými faktory*. Ochranné faktory jsou takové, jež přinášejí rodinám stabilitu nebo také sílu zvládat náročné situace. Ty rizikové jsou pravým opakem a spíše, než že by posilovaly funkci rodiny, či rodinné vazby tak je zhoršují. Jedná se o pestrou škálu faktorů, jež mohou fungování rodiny negativně ovlivnit. Jedná se např. o existenci závislosti rodičů (alkohol, drogy), domácí násilí páchané mezi rodiči či na dítěti, zanedbaná péče způsobená nedostatkem kompetencí nutných k sociálnímu fungování. Převažují-li negativní, resp. rizikové faktory nad těmi pozitivními, hovoříme o tzv. *ohrožených rodinách*, ve kterých často dochází k trvalému poznamenání členů rodiny či jejímu úplnému rozpadu. Dle této logiky

můžeme rozdělit rodiny na *funkční, problémové, disfunkční a afunkční* (Matoušek a kol., 2013).

Rodinné zázemí má tedy zásadní vliv na vývoj dítěte. Posouzení, zdali je rodinné prostředí pro dítě vhodné či nikoli je velice náročný a zdlouhavý proces, který vyžaduje nejedno setkání s rodinou a určitou dovednost sociálního pracovníka. Ve většině případů k posouzení dochází právě kvůli problému s dítětem nebo problému, které má dítě – nikoli kvůli dospělému (Matoušek a kol., 2008). Devaney, Christiansen, Holzer, MacDonald, Matias a Salamon (2022) poukazují na skutečnost, že častokrát k cíli podpory dítěte jsou vedeny kroky podpory rodiny jako takové. Jednání v nejlepším zájmu rodiny (skupiny), ale nemusí být korespondující s nejlepším zájmem dítěte (individuality). Mohou nastat i situace, kdy se rodina stává rizikovým faktorem pro dítě (užívání návykových látek atp.), z čehož vyplývá, že může nastat situaci, že potřeby rodičů jsou zaměněny s potřebami dítěte.

3.1.2.2 Škola

Další důležitou roli v životě dítěte hraje škola, do které nastupuje obvykle okolo šestého roku života. Nástup do školy může být pro velké množství dětí stresující, stejně tak jako požadavky, které postupně narůstají a jsou po dítěti vyžadovány. Nikdy by proto neměl nastat dříve, než je dítě dostatečně připravené – zralé. Stresujícím faktorem může v první řadě být nový kolektiv spolužáků. Dítě již není v tak častém kontaktu s rodiči a musí se naučit fungovat v kolektivu ostatních dětí a naučit se přijímat jinou autoritu nežli rodinné příslušníky – učitele. Pro dítě také může být velice náročný dlouhý časový harmonogram výuky. Dítě neudrží pozornost, často si ani není vědomo smyslu učení se, nedává pozor, hraje si s věcmi. Může se stát, že se dítě začne v množství látky, která je pro něj nepochopitelná ztrácet a začne zaostávat. V tuto chvíli se mohou nabídnout alternativní způsoby řešení jako např. opětovný návrat do mateřské školy či přeložení do tzv. praktické (dnes speciální) školy. Faktem ale je, že vypořádání se s těmito potížemi, jež škola dítěti do života přináší má velký vliv na vývoj osobnosti a vztahu ke škole a učení

se jako takovému i v budoucím studiu. Tyto faktory mohou ovlivnit i zdravotní stav dítěte (únava, ranní nevolnost) (Langmeier, Krejčířová, 2006). Je důležité, aby dítě zažilo školní úspěch a bylo pozitivně motivováno ke studiu, protože to může ovlivnit celý jeho budoucí život.

3.1.2.3 Vrstevníci

V neposlední řadě ovlivňují vývoj dítěte i jeho vrstevníci, jejichž vliv se v průběhu času, resp. stárnutí dítěte, zvyšuje (viz výše). Podle Blatného (2017) to je způsobeno zejména, kvůli době, které dítě s ostatními dětmi tráví – čas je prodloužen, okruh vrstevníků se zvětšuje a dochází tak k větší pestrosti. Dozor rodičů nad dítětem je snížen, hierarchie ve skupině není tak rigidní a jednoznačná jako ve vztahu s rodiči. Dítě jedná samo za sebe, což ho učí spouště sociálním dovednostem, jako jsou: schopnost spolupráce, řešení konfliktů, sebeprosazení atd. Nemůžeme také zapomenout na schopnost navazování přátelství a následně jejich udržení, které je v životě dítěte, ale i dospělého člověka, velmi zásadní, kvůli pocitu sounáležitosti, odpovědnosti za přítele a solidaritě k příteli.

Pro sociálního pracovníka by měla být důležitá i vrstevnická síť právě pro komplexní zmapování jeho životní situace. Dítě, jak bylo již zmíněno, se může ve skupině vrstevníků naučit jak pozitivním dovednostem, na druhou stranu i těm negativním. Pro postavení ve skupině se může dopouštět i nezákonného chování, které od něj skupina požaduje, resp. očekává (Haugstvedt, 2022).

3.2 Děti ohrožené prostředím

Z toho, čemu jsem se věnovala v kapitolách výše vyplývá, že rodina, která se ocitla v AD, má vyšší předpoklad potýkání se s patologickými jevy, jako jsou chudoba, ztráta bydlení, (ne)funkčnost rodiny – všechny tyto vlivy mohou mít negativní dopad na dítě a mohou mu do života přinést řadu rizik (Krejčířová, Říčan, 2006). Důležité je si uvědomit, že tato životní situace nemusí být s výše uvedenými dopady spojena vždy. Je velice krátkozraké rodinu ohroženou ztrátou bydlení označovat např. za násilnickou, či dítě týrající.

Pojmy, se kterými je nejčastěji pracováno jsou: *týrání, zneužívání a zanedbávání*, jež jsou souhrnně označovány jako *syndrom CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Toto označení se formovalo od 60. let 20. století. Zabývá se příčinami a důsledky těchto činů vykonaných rodiči/pečující osobou vůči dětem. Tento syndrom byl v průběhu let rozšířen či dále specifikován o další oblasti nevhodného chování k dětem (Pemová, Ptáček, 2016). Hovoříme-li o týrání, myslíme tím tělesné i psychické trestání dítěte rodičem, které často bývá neopodstatněné a nepřiměřené. Pokud dítěti není poskytována základní péče ve smyslu poskytnutí potravy, hygieny, lékařské péče nebo i dohledu, dozoru a pozornosti, máme na mysli zanedbávání (Matoušek, 2003). Zneužívání je pak činnost, kdy rodič uspokojuje svoje potřeby skrze dítě. Nejčastějším příkladem je sexuální zneužívání, nicméně dítě může být v rámci zneužívání také např. nuceno práci (Krejčířová, Říčan, 2006).

Matoušek (2003) uvádí, že zanedbávání dítěte může mít mnohem vážnější dopady než jeho týrání. Pokud je dítě fyzicky (psychicky) napadáno rodičem, tak ale rodič stále projevuje o dítě zájem, interaguje s ním, ač tímto agresivním způsobem. Vývoj dítěte, ale není natolik narušen jako při zanedbávání, resp. nevšímavosti. Pokud se totiž rodič dostatečně o své dítě nezajímá, dítě nemá dostatek podnětů a začíná zaostávat vůči ostatním dětem a zdravému vývoji. Projevuje se např. v opoždění vývoje řeči, vysoké nemocnosti, celkové apatii a neaktivitě dítěte, ale jsou zasaženy i sociální dovednosti jako např. navazování kontaktu s vrstevníky, dítě je často nepřijato do kolektivu, či šikanováno. Apatie a neaktivita může být na druhou stranu vyváženy agresivitou při přijímání kritiky a dalším agresivním chováním. Také není neobvyklé, že v rodině s více dětmi je takto poškozováno jen jedno dítě, ale samozřejmě mohou být poškozovány všechny – projevy chování dítěte, jeho zaostání a intenzita poškozování v rodině je silně individuální.

O sexuálním zneužívání hovoříme tehdy, je-li dítě sexuálně obtěžováno dospělým. Nemusí se jednat přímo o pohlavní styk. Za sexuální zneužívání

považujeme telefonáty, obnažování před dítětem, pozorování nahého dítěte, nucení k prostituci či pornografii (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Dalším popsáním je *„psychická deprivace, která je vztažena spíše k dlouhodobějším charakteristikám sociálního prostředí a emočního klimatu“* (Krejčířová, Říčan, 2006:287). Všechny výše zmíněné se vyskytují jak u dětí vyrůstajících v rodinném prostředí, tak i u dětí vyrůstajících v ústavní péči, a to ve velké míře (viz. podkapitola 4.1.2.1). Dítě psychicky deprivované je také v různé míře opožděno ve vývoji a je pro něj náročné navazování vztahů s vrstevníky, zejména pak těch dlouhodobých a hlubokých. Spíše vyhledává kontakt s dospělými lidmi, kterých se dožaduje pozorností zlobením a provokací. Dítě se také může projevovat velice pasivně až depresivně a má potřebu uspokojovat zejména biologické potřeby.

I rodiče k tomuto chování může vést velké množství faktorů – nespokojenost se životem, nespokojenost v práci či absence práce a s ní spojená chudoba (Matoušek, 2003), dále potom deprese, závislosti, psychické poruchy, často se jedná i o rodiče, kteří byli sami oběťmi takového chování rodičů, mohou být emočně nevyzrálí, mladí, svobodní atp. Těmito jevy jsou mnohem více ohroženy děti s jakýmkoli postižením (tělesným, mentálním, smyslovým) nebo nějakými „náročnějšími“ vlastnostmi (plačtivost, energičnost, agresivita atp.). Ve většině případů se ale míchají jak rodičovské, tak dětské faktory a faktory prostředí – příčinu nelze určit úplně přesně, protože může dojít i k situacím, kdy si dítě jednoduše nerozumí s rodičem, nemá stejné cíle či ambice (Krejčířová, Říčan, 2006; Matoušek, Pazlarová, 2014).

4 METODOLOGIE

Pro prozkoumání problematiky *Vlivu života rodiny v azylovém domě na životní situaci dítěte* a zodpovězení hlavní výzkumné otázky „*Jaká jsou specifika životní situace dítěte žijícího v azylovém domě?*“ jsem se rozhodla využít strategii kvalitativního výzkumu. Tu jsem zvolila z důvodů, jež uvádí Reichel (2009) – hloubkový vhled do dané problematiky a jeho schopnosti zahrnout subjektivní pocity a názory respondentů. Mezi dalšími výhodami pro výzkum se mi jeví přímý kontakt s respondenty a s tím spojená určitá „opravdovost“ odpovědí.

K tomu jsem se rozhodla použít metodu polostrukturovaných rozhovorů, které mají obsaženu základní kostru otázek, ale dovolují se do určitého tématu ponořit hlouběji a více ho probádat, či dovoluje měnit pořadí otázek. Onu kostru rozhovoru jsem rozdělila do několika témat, tzv. dílčích výzkumných otázek, které mají nepostradatelnou funkci v rámci rozhovoru. Jejich účelem je více specifikovat jinak obecnou a širokou hlavní výzkumnou otázku a rozdělují tak rozhovor do logických částí (Švaříček, Šedřová, 2010). K jejich vytvoření jsem vycházela z předešlého teoretického vymezení a nadefinovala je následovně:

DVO1: Jak jsou naplňovány potřeby dítěte žijícího v azylovém domě?

K posouzení míry naplnění potřeb dítěte jsem se opřela o funkce rodiny – výchovná, vztahová a ekonomická. Zodpovězení této otázky přivedlo nastínění fungování rodin, které jsou uživateli služeb azylových domů, schopnosti dítěte akceptovat normy, pocit bezpečí, či zajištění materiálních potřeb. DVO1 dokáže odhalit míru funkčnosti rodiny, její atmosféru, sílu vztahů atd. Zároveň se dá mírně identifikovat je-li dítě ohrožené rodinným prostředím či nikoli.

DVO2: Jak podmínky azylového domu ovlivňují životní situaci dítěte?

Po zaměření se na rodinné prostředí se ve výzkumu zaměřuji na prostředí azylového domu. Zejména pak z pohledu vhodnosti vybavení a jeho přizpůsobení pro život dítěte, ale zároveň i z pohledu pocitu soukromí a možnosti být někde sám, na místě, které je vyhrazené jen pro dítě, ať už k učení či odpočinku. Ráda bych prostřednictvím této otázky také zjistila, jak dítě subjektivně vnímá život v azylovém domě.

DVO3: Jak přístup sociálních pracovníků azylového domu ovlivňuje životní situaci dítěte?

Tato otázka je zaměřena na způsoby používané při práci sociálních pracovníků. Každý přístup má totiž na dítě různý vliv, zaměřuje se na rozdílné oblasti a vede k jinému cíli. To, jak sociální pracovníci vykonávají svojí profesi může výrazným způsobem ovlivnit životní situaci jak dítěte, tak i rodiny jako takové.

DVO4: Jaký vliv má život dítěte v azylovém domě na školní prostředí?

Školní prostředí je dalším významným faktorem ovlivňující životní situaci dítěte. Proto je důležité jej zmapovat. Předpokládám, že pobyt v azylovém domě může mít pozitivní nebo negativní vliv na život dítěte. Pozitivní vlivy vidím zejména ve zlepšení docházky a pomoci (ze strany AD) s domácí přípravou. Negativní poté v pocitu studu vyvolaným kvůli žití v azylovém domě a s reakcemi učitelů nebo spolužáků na tuto skutečnost.

DVO5: Jaký vliv má život dítěte v azylovém domě na trávení volného času?

Posledním typem prostředí, kterému jsem se v teoretické části věnovala, je prostředí vrstevníků. Tuto oblast jsem si označila souhrnně jako trávení volného času. Snažila jsem se tím zjistit jak a s kým je tento čas tráven a jaká je jeho náplň – jaký vliv na dítě potenciálně má.

4.1 Výběr respondentů

Vzorkem výzkumného souboru jsou aktéři případu sociální práce, kterých se týká bydlení v azylovém domě. Jsou jimi sociální pracovníci, rodiče a děti. Sociální pracovníky jsem volila z důvodu odborných znalostí dané problematiky. Jejich názory a vyjádření se k problematice je, dle mého názoru, zcela relevantní. Jsou hlavními aktéry interakce, také jsou důležitým prvkem v pomoci či podpoře nastolení rovnováhy mezi klientem a prostředím. Rodiče jsou do výzkumu zapojeni proto, že mají zpravidla široké povědomí o tom, v důsledku, jakých vlivů se rodina ocitla v azylovém domě, znají konkrétní detaily a příčiny životní situace, a také jsou zákonnými zástupci dětí, o kterých by tato závěrečná práce měla hlavně být. Přeci jen hledám odpověď na otázku týkající se životních specifík dítěte. Právě dítě samé dokáže říct, jak se cítí, co je v jeho životě specifické. Věřím, že právě díky těmto třem různým úhlům pohledu a perspektivám na situaci se povede přinést co nejzajímavější výstupy a poznatky výzkumného šetření a možná i nový náhled na děti jako odborníky své specifické životní situace.

Při výběru respondentů jsem zvolila metodu sněhové koule (Švaříček, Šedřová, 2010). Tato metoda je pro mě velice výhodná, z toho důvodu, že některé sociální pracovníky azylových domů již znám. Postup byl tedy takový, že jsem nejdříve oslovila vedoucí pracovníky azylových domů. Použila jsem e-mailovou komunikaci, kde jsem objasnila účel kontaktování, předmět zájmu, způsob sběru. Zároveň jsem přidala žádost o pomoc při výběru vhodných klientů, kteří by byli ochotni se na výzkumu podílet. Tuto cestu jsem volila zejména pro to, že pracovníci se s klienty znají lépe než já, dokážou tedy odhadnout, zda by byli ochotni se zapojit, je pro ně snazší jejich oslovení, představují pro klienty důvěryhodnou osobu atd. Vhodný rodič je pro mě takový, který žije v azylovém domě minimálně 1 měsíc. Tuto hranici jsem se rozhodla určit proto, aby již byl zapojen do chodu azylového domu, znal pravidla, charakter, prostředí a atmosféru služby a zároveň měl i nějakou delší zkušenost se sociálními pracovníky, aby dokázal specifikovat jejich přístup v praxi. Vhodný zástupce dětí je pro mě takový, který právě navštěvuje školu. Nemám požadavek, jestli

se má jednat o první stupeň základní školy, či poslední semestr školy vysoké. Důležité pro mě je, aby dítě mělo zkušenosti ze školního prostředí a dokázalo se vyjádřit k otázkám na školu se zaměřující.

Oslovila jsem celkem čtyři zařízení. Celkem od tří jsem obdržela odpověď se souhlasem k realizaci výzkumu. Poté probíhala detailnější komunikace s vedoucími zařízení z důvodu poskytnutí přesnějších informací kladených, ať už ze strany sociálních pracovníků, či rodičů. Od dětí se mi žádných dotazů nedostalo. Doplnující komunikace probíhala ve všech případech jinak. Jednou se jednalo o osobní setkání v kanceláři azylového domu, podruhé o telefonickou komunikaci a potřetí o e-mailovou komunikaci. Ve třetím případě byly vzneseny dotazy ze strany rodiče – na jaké otázky se budu dítěte ptát. Protože je pro mě důležitý i samotný proces před sběrem a záleží mi na tom, aby se respondenti necítili nepříjemně či měli z výzkumu strach, tak jsem kostru otázek poslala jako odpověď spolu s informovaným souhlasem účastníka výzkumu a souhlasem rodiče. Nicméně odpovědi na tuto komunikaci se mi nedostalo – rozhovory v tomto zařízení nebyly provedeny.

4.2 Etika výzkumu

Také jsem uvažovala nad etickými aspekty rozhovorů. Zformulovala jsem je do Informovaného souhlasu účastníka/účastnice výzkumu (viz Příloha 1). Jedná se zejména o oblasti ochrany respondentů – zaručení anonymity, neposkytování informací žádné třetí osobě, možnost ukončení rozhovoru atd. Před rozhovorem jsem se všemi respondenty prošla náležitosti tohoto dokumentu a komunikovala s nimi případné nejasnosti. Můj podpis a podpis respondenta ve dvou kopiích (jedna pro mě a druhá pro participanta) stvrdila poučení a souhlas s těmito podmínkami. Pro rodiče dětí jsem si také připravila Souhlas rodičů (zákonného zástupce) s participací na výzkumu nezletilého (viz Příloha 2). Předpokládám totiž, že většina z dětských respondentů nebudou mít dovršených 18 let. Před realizací rozhovoru jsem se ujistila, že rodiče souhlasí a tento dokument opět podepsala ve dvou kopiích, kdy jedna náležela zákonnému zástupci a druhá mně. Pro maximální zachování

anonymity a zvýšené opatrnosti na citlivé údaje právě kvůli participaci dětí jsem se rozhodla kompletní přepisy rozhovorů do této bakalářské práce nezahrnovat. Dále jsem se rozhodla v interpretaci dat označovat respondenty pro přehlednost výpovědí a orientaci v textu následujícími zkratkami SP pro sociálního pracovníka, R pro rodiče a D pro dítě. Číslovka za příslušným písmenem slouží pro označení konkrétního daného respondenta. Všechny použité úryvky výpovědí participantů jsem se rozhodla interpretovat v mužském rodě.

4.3 Průběh výzkumu

Pro výzkum jsem se rozhodla použít deduktivně kvalitativní analýzu. Dá se tedy říct, že celý výzkum vlastně započal teoretickým vymezením klíčových pojmů či oblastí v teoretické části bakalářské práce (Gilgunová, 2019). Tento postup, který kombinuje jak teoretické, výzkumné, tak i zkušenostní poznatky výzkumníka, mi pomohl jako podklad pro určení konkrétního směru výzkumu a zejména pak ke stanovení dílčích výzkumných otázek.

Dalším krokem byla operacionalizace (viz Příloha 3). Zde jsem se zaměřila na způsoby, jak odpovědět na již více vytyčené dílčí výzkumné otázky. Zaměřila jsem se na znaky a identifikátory a postupně k nim připravila konkrétní otázky pro všechny tři typy respondentů. Zhruba v této fázi jsem i začala e-mailově oslovovat potenciální respondenty (viz podkapitola 4.1 Výběr respondentů). S těmi jsem se následně domluvila na osobní konzultaci průběhu rozhovoru či jsem jim tento průběh vysvětlila telefonickým hovorem.

Samotný sběr probíhal v konkrétních azylových domech s konkrétními respondenty. Při sběru dat jsem postupovala tak, že (po seznámení se s informacemi a podpisy Informovaných souhlasů a Souhlasu rodiče) rozhovor s rodičem probíhal před rozhovorem s dítětem a v přítomnosti dítěte. Postupovala jsem tak proto, aby dítě bylo s průběhem co nejvíce seznámeno a byla pro něj tato situace co nejvíce komfortní. Poté rodič odcházel. Ve dvou případech byl přítomen při rozhovoru s dítětem ještě sociální pracovník. Před

zahájením každého rozhovoru jsem ještě provedla test diktafonu o jeho nahrávání.

Rozhovory probíhali ve společenských místnostech azylových domů – tedy v prostředí, které je dítěti dobře známé a cítí se v něm dobře a bezpečně. S ohledem na velikost bytů v azylových domech nebylo možné poskytnout rozhovor přímo v nich. I s ohledem na přítomnost dalších sourozenců.

Po sebrání dat pomocí již výše zmíněných polostrukturovaných rozhovorů a jejich ručnímu přepisu z diktafonu přišlo na řadu otevřené kódování (Švaříček, Šedřová, 2010). Otevřené kódování je velice využívané pro analýzu kvalitativních dat. To mi pomohlo k identifikaci určitých témat označení je kódy – rozřazení je do kategorií, odhalení souvislostí. Po kódování jsem přistoupila, k již samotné interpretaci, které je věnována následující kapitola.

5 INTERPRETACE DAT

V této kapitole přichází na řadu samotná interpretace dat. Zvolený přístup a postup jsem podrobně specifikovala v kapitole 4 Metodologie. Nyní jsem kapitoly již nepojmenovávala dílčími výzkumnými otázkami. Rozhodla jsem se zvolit názvy, které ve mně nejvíce s daným tématem dle výpovědí respondentů rezonovaly.

5.1 „Můžu se na tebe spolehnout?“

Interpretaci DVO1 týkající se zvládání funkcí rodiny očima různých aktérů sociálního případu mi nejvíce vystihuje věta, kterou jsem použila pro pojmenování této kapitoly. Výchovná funkce se týká především dodržování pravidel typu uklízení, pomáhání s domácností, nedělání hluk.

D1: *„Být hodnej, nemluvit sprostě a pomáhat...“*

R3: *„Tak pravidla... že aby nedělal bordel... nesmí sprostě mluvit, nadávat... jinak on je dobrej kluk, slušnej, poslouchá...“*

S čímž souhlasili i sociální pracovníci, nicméně zmínili i stránku, která je podle nich nedostačující a rodiny jí nezvládají. Jednalo se zejména o dodržování povinné školní docházky nebo zajištění zdraví, resp. lékařské péče.

SP1: *„...třeba zastupujou jakoby tu péči, že mají lásku ty děti, jsou k nim třeba jako vlídný, mají je rádi, ale zanedbávají tu stránku, že by měli chodit do školy, zanedbává se tam zdravotní stav dětí a takovýchle věci...“*

Dále pracovníci také zmiňovali to, že rodiče mají s dětmi velmi silné citové vazby. Což koresponduje i s výpověďmi dětí a rodičů. Jsou zvyklí držet při sobě, pomáhat si, jak v rámci nukleární rodiny, tak ale i v té rozšířené. Sociální pracovníci to popisovali až jako extrémní ochranu dětí rodiči. Na druhé straně je ale spousta situací, které by se nadaly považovat za milující a citově silný vztah.

D2: „...občas padne nějaká ta hádka, ale druhý den jakoby se nic nestalo.“

R3: „...tak jsem jí zkrotil, že chodí na chodbu a hrát si s kamarádama, teďkon, pokud se nenaučí, co má dělat.“

SP3: „... mají na sebe silný citový vazby, ani je nepustí ven, jsou hodně opatrovníčtí, nesnesou, aby s nima něco bylo, hodně ale používají sprostá slova, taky hodně křičí, chce je to navést na cestu správné výchovy...“

Tato skutečnost mě přivádí na myšlenku teorie citové vazby, jejíž průkopníkem je John Bowlby (2010). Tato teorie se zabývá tím, do jaké míry je dítě citově přilnuto k matce či jiné pečující osobě. Popisuje 4 typy citové vazby ve vztahu k míře blízkosti a bezpečí. Tyto typy pak lze zanást do jednoduchého diagramu, a posoudit tak, jaká citová vazba je pravděpodobně mezi dítětem a rodičem. Jsou-li oba aspekty splněny ve vysoké míře, hovoříme o takzvané *bezpečné citové vazbě*. Dle výpovědí respondentů můžeme uvažovat, vysokou míru blízkosti, a zároveň nízkou míru bezpečí kvůli slovnímu napadání atd. Tento popis by nejlépe vystihovala tzv. *ambivalentní citová vazba*. To je stav, kdy matka nebo pečující osoba ve svém chování není konzistentní. Děti vyrůstající v takovém prostředí se projevují úzkostmi, nízkým pocitem bezpečí a s tím spojenou snadnou destabilizací. Dítě si není jisto, kdy a jestli vůbec budou jeho potřeby naplněny. Samozřejmě, že nelze zcela ověřit míru pravdivosti této myšlenky. Rodiny znám pouze z rozhovorů, nespolupracuji s nimi dlouhodobě – nebylo by tedy vhodné dle jednoho setkání dělat závěry s vysokou vypovídající hodnotou, také ani nemám patřičné kompetence pro diagnostiku a odhalení typu citové vazby. Dále se v tomto kontextu také nabízí možná spojitost mezi tímto chováním rodiče a z něho vyplívající možnou psychickou deprivací dětí, jejíž definicí jsem se věnovala v teoretické části práce. Opět ale musím zmínit, že respondenty neznám, a součástí výzkumu této práce nebyla indentifikace výskytu psychické deprivace u dětí v azylovém domě. Na základě provedeného výzkumu a existujících náznaků souvislostí mezi teorií a empirickými poznatky však tuto skutečnost nelze vyloučit.

Posledním indikátorem DVO1 jsou schopnosti rodiny dítě finančně zajist. Tuto funkci rodina jednohlasně nezvládá, děti často ani nedostávají kapesné, či nějaký finanční obnos, se kterým by měly hospodařit. Rodiny často pokryjí náklady na bydlení, stravu, splatí svoje poplatky (splátky dluhů) a peníze navíc jim nezbyývají. V důsledku finanční tísně jsou děti i omezeny v rámci výletů, zábavy, trávení volného času atd.

5.2 Dům není domov

DVO2 jsem se snažila zjistit, jak vypadají byty v azylových domech, jestli je v nich vše, co děti potřebují a zda děti mají soukromí. Ohledně soukromí se mé předpoklady potvrdily. Byty jsou maličké (obvykle dvě místnosti – kuchyně a místnost na spaní) a rodiny početné. Soukromí nemají ani děti, ani rodiče.

R2: *„...děti vlezou na tu palandu a jsou tam sami v sobě jako...“*

Pokud byly děti v nižším věku, tak podle rodičů, sociálních pracovníků, tak i dětí soukromí zase až tak nepotřebovaly. To je ale pro děti nižšího věku typičtější. Obvykle tedy vyžadují častější, někdy prakticky nepřetržitou přítomnost rodiče.

SP2: *„...je to těžký jako, to soukromí, když už jsou potom ty děti větší, tak je to jakoby problém.“*

D2: *„...když chci být fakt sám, a nechci, aby mě rodič zavolal, že něco mám udělat, tak se jdu třeba projít...“*

Co mě ale velice překvapilo, v rámci této DVO byla druhá část otázky ohledně vybavení bytu, zda mají děti v bytě vše, co potřebují a zdali jim něco schází, samozřejmě jsem čekala, že se odpovědi ohledně vybavení budou týkat více materiálních věcí, ale také jsem očekávala, že jim bude scházet i něco (mimo soukromí) nemateriálního. Ukázalo se, že azylové bydlení opravdu vnímají jen jako bydlení, nikoli jako domov.

R1: *„Tak maj postele, maj oblečení, maj hračky, máme televizi, maj internet... maj oblečení a boty...“*

Samozřejmě, že tato skupina lidí je ohrožena ztrátou bydlení a tak „střecha nad hlavou“ a postel jsou zásadní věci. Což vlastně, dle mého názoru, docela příhodně ukazuje specifickou životní situaci dítěte vyrůstajícím v tomto prostředí. Mám-li se řídit dle Maslowovy (1934) pyramidy lidských potřeb, tak se jedná o naplnění fyziologických (nejnižších) potřeb, takže následný doplněk ve výpovědích, že děti mají vše, co potřebují, je pro mě zcela šokující, stejně tak jako akceptace dětí tohoto stavu. Zaznamenala jsem jediné dvě situace, které se týkají vyšších stupňů v Maslowově pyramidě.

D3: „...schází mi, schází mi pes.“

R2: „...ted' jsme pořizovali novej koberec na zem.“

5.3 „... já nevím“

Nejčastější odpověď dětí k DVO3 byla, že vlastně neví. Ukázalo se, že děti nedokážou popsat pomoc sociálního pracovníka, protože s nimi pracuje. To potvrzují i sociální pracovníci – cílovou skupinou azylových domů pro rodiny (matky) s dětmi jsou rodiče s dítětem nikoli rodič a dítě. Pomoc tedy dle sociálních pracovníků spočívá hlavně v pomoci rodičům ve smyslu finančního zajištění, vyřízení dávek či podpory atd.

SP2: „...my jsme vlastně pracovníci pro ty klienty pro ty rodiče, my nemáme v náplni práce, ani jakoby nejsme OSPOD, tudíž my nemůžeme s těma dětma nějakým způsobem jako manipulovat... Vlastně my jakožto poskytovatelé pobytový služby, tak poskytujeme tomu dítěti jako přístřeší... My jsme tady pro ty rodiče a rodič je tady pro ty děti.“

Ačkoli je tato situace a legislativní nastavení pomoci pochopitelné, nelze si v tomto ohledu nevšimnout určitých nedostatků. Jsou dvě základní místa, kde dítě tráví nejvíce času. Jedním je škola (příp. kroužky) a druhým je místo bydliště – zázemí dítěte. Myslím si, že azylové domy díky přítomnosti dětí by mohly spolupracovat i s dětmi. Vzhledem k tomu, že víme jakým způsobem současný i budoucí život ovlivňuje prostředí, ve kterém děti vyrůstají. Také

chápu časovou zátěž a personální nedostatek, ale myslím, že tento výstup by mohl posloužit jako doporučení pro praxi. Pracovnice jsou schopné zajistit doučování, kroužky, výlety, besedy atd. Vše ale sporadicky. A nemají-li dostatečnou kapacitu pro podporu dítěte, existují další sociální služby, na které mohou děti navázat. Neexistuje pouze OSPOD, ale i např. nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, kterých je možno využít. V jednom případě byl azylový dům, ve kterém jsem realizovala výzkum, úzce navázán na právě nízkoprahové zařízení. Děti v něm trávily velké množství času, rodiče byli za spolupráci rádi a děti také. V tomto případě byl sociální pracovník vnímán jako parták pro život.

D2: *„Když přijdu do klubu tak si tam můžu udělat úkol, když mam nějaký úkol, ale většinou mi pomůžou, když nevím, jak mám něco říct třeba rodičům, tak mi pomůžou, jak mám něco říct... No, mně přijde že je skvělý“* (sociální pracovník úzce spolupracujícího NZDM).

5.4 „Nechci aby to někdo věděl, stydím se“

Pro mě nejzajímavější a nejpřekvapivější výstupy přinesly otázky týkající se školního prostředí. Očekávala jsem odpovědi týkající se prospěchu, docházky atd., což se mi vlastně potvrdilo v očích rodičů a sociálních pracovníků, ale u dětí byly odpovědi velice odlišné a intenzivní, jedno dítě se dokonce i při odpovídání rozplakalo, jednalo se zrovna o situaci, kdy byl v přítomnosti sociální pracovník. Dítě jsme společnou a jemnou prací uklidnili, podpořili, ujistili a dali mu takové množství času, které potřebovalo.

D1: *„Svěřuji se svému kamarádovi, který se mi taky svěří a.... a... paní učitelka to ví samozřejmě... a.... moc jako neříkám někomu, aby věděl, kde bydlíme... Protože se bojím, že se mi začnou smát...“*

D3: *„Vůbec neví, kde bydlím, ale nějaký moji kamarádi zase ví, kde bydlím, ale nikomu to neříkám, aby se mi pak všichni spolužáci jakoby to... nevysmívali nebo něco...“*

Největším tématem u dětí byl pocit studu, strachu, a (pro jistotu) malého okruhu kamarádu, kterým důvěřují a přátelí se s nimi. U rodičů a sociálních pracovníků se toto téma také vyskytlo, ale spíš okrajově. Připouští, že dítě může být terčem posměchu, a může být ohroženo nějakým nevhodným chováním ze strany spolužáku, ale vlastně o tom moc neví a s dětmi toto téma ani moc neprobírají, protože cílovou skupinou jsou rodiče.

5.5 Zacyklení v životní situaci

V rámci zjišťování volného času jsem na nic specifického nepřišla, děti obvykle nedokážou posoudit, jak se jejich zábava změnila vlivem bydlení v azylovém domě, nepřijde jim, že by to mělo nějaký vliv. Nebo nedokážou určit, jak jiné by to bylo, kdyby bydleli v bytě, a ne v tomto zařízení. Stejně tak děti nedokázaly posoudit, jaké by asi měly kamarády, kdyby v azylovém domě nebydlely.

Ovšem, co je dle mého názoru zajímavé, tak jsou výpovědi rodičů a sociálních pracovníků k tomuto tématu.

R3: *„... tak chodí si hrát na chodbu s dětma...“*

SP2: *„Jakoby nechodí sem za nima žádný kamarádi ze školy, spíš jako drží pospolu ty azylový děti prostě.“*

SP3: *„Tak děti se tady baví hlavně spolu, chodí k sobě na návštěvy.... Oni se totiž jako neumí zapojit do normálního kolektivu...“*

Čímž je vlastně popsáno i riziko azylových domů. Lidé se často z tohoto typu bydlení nedostanou do komerčního. Nemohou si ho např. z finančních důvodů dovolit, nemají na zaplacení prvotní kauce. Dalším negativem azylových domů je to, že často jsou azylové domy pouze pro matky, tudíž se otec od rodiny odtrhne. A dále, dle výpovědí, jsou rodiny na takový život „zvyklí“. V azylovém domě nebydlí poprvé, různě se stěhují z jednoho do druhého, také využívají služby ubytoven. Problém rodin je zacyklený, osoby ohrožené ztrátou bydlení a sociálním vyloučením jsou kumulovány na jednom místě, což potvrzuje i Ministerstvo práce a sociálních věcí (2022) a jejich projekt Sociální bydlení.

SP1: „Jo ale jde i o to, že ty lidi nemají kam jít, ale paradoxně pro tyhle ty chudý lidi jsou ty nejdražší nájmy. Když mi sem přijde rodina a řekne mi, že platí 21 tisíc nájem za třeba 1+1...“

SP3: „Oni nemají ty návyky, museli by mít sociálního pracovníka i pak v tom bytě...“

Myslím si totiž, na základě rozhovorů, již zmíněného projektu Sociálního bydlení a dalších výzkumů, které jsou na webové stránce tohoto Projektu k přečtení, že právě sociální bydlení je cesta podpory a pomoci rodin ohrožených ztrátou bydlení a zajištění tak rodině i dítěti lepší a důstojnější podmínky k životu. Klidně i se sociálním pracovníkem v bytě v rámci terénních programů.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo najít odpověď na hlavní výzkumnou otázku: „*Jaká jsou specifika životní situace dítěte žijícího v azylovém domě?*“. V rámci tohoto bádání jsem přistupovala chronologicky a v první části práce se věnovala teoretickému uchopení problematiky, během níž jsem si specifikovala oblasti, které chci zkoumat v průběhu kvalitativního výzkumu. Nejdříve jsem specifikovala, co je životní situace, a co jsou to azylové domy (pro rodiny s dětmi). Jelikož to, co je specifické pro dítě takhle žijící je právě, jak už hlavní výzkumná otázka říká, prostředí. Rozhodla jsem se tedy ve třetí kapitole specifikovat jaký vliv má prostředí na život, dále jsem uvedla další typy prostředí, kterými je dítě obvykle obklopeno a jaký negativní dopad může mít na jeho život, je-li nevyhovující.

V dalším kroku jsem se již věnovala výzkumnému bádání. Celý proces je popsán v metodologii. Dále už jsem přistupovala k interpretaci zjištěných dat, které přinesly dle mého názoru velice zajímavé poznatky, kterými je možné se inspirovat v praxi, resp. využít těchto poznatků ke změně praxe.

Ze zjištěných dat vyplynulo, že jakákoli intervence či práce s dětmi v azylových domech neexistuje, pracovníci se od dítěte jako cílové skupiny azylových domů pro rodiny s dětmi distancují. Přitom zároveň, ale vyplynulo, že děti by mohly potřebovat určitou míru podpory v různých oblastech podobné činnostem poskytující např. nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Dalším zajímavým poznatkem je to, jak dítě vnímá tuto nepříznivou sociální situaci rodiny. Ačkoli si rodiče a pracovníci myslí, že je dítě ovlivněno minimálně anebo vůbec není ovlivněno způsobem bydlení rodiny, tak ale opak je pravdou. Respondenti z řad dětí si tuto situaci uvědomovali a označili ji jako ostudnou a do velké míry ovlivňující jejich vztahy s vrstevníky, také se respondenti vyznačovaly malým okruhem přátel, strachem z navázání nových přátelství (např. ve škole), což bylo vyvolané právě studem z bydlení na azylovém domě. Děti si tudíž vyhledávají kamarády na azylovém domě, což ovlivňuje pestrost vrstevnické sítě. Na základě těchto závěrů by se mohla nabízet tato konkrétní doporučení –

pracujeme i s dětmi, podporujeme a rozvíjíme sociální bydlení, protože podpora sociálních pracovníků v oblasti bydlení může probíhat i terénní formou.

Na závěr si dovoluji popřát všem rodinám a jejich dětem sílu v řešení jejich nepříznivé životní situace, aby se naskytla možnost, nabídka samostatného bydlení, kde by bylo více prostoru jak pro rodiče, tak i děti, k prožívání radostí, ale i strastí. Aby se za toto bydlení nemuseli stydět a aby to pro ně toto místo bylo domovem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BARTLETT, H. M. 1970. *The Common Base of Social Work Practice*. New York: National Association of Social Workers.

BLATNÝ, M. (ed.). 2017. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Karolinum.

BOLWBY, J. 2010. *Vazba*. Praha: Portál.

BROFENBRENNER, U. 1979. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge: Harvard University Press.

ČT 24. 2022. *Azylové domy mají plno. Někteří lidé čekají na místo na ulici* [online]. Praha: Česká televize [13.10.2022]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3528358-azylove-domy-maji-plno-nekteri-lide-cekaji-na-misto-na-ulici>

DEVANEY, C. CHRISTIANSEN, Ø., HOLZER, J., MACDONALD, M., MATIAS, M. SALAMON, E. 2022. Child, parent or family? Applying a systemic lens to the conceptualisations of Family Support in Europe. *European Journal of Social Work*, 26(2), 335-347.

GILGUN, J. 2019. Deductive Qualitative Analysis and Grounded Theory: Sensitizing Concepts and Hypothesis-Testing. In BRYANT, A., CHARMAZ, K. *The SAGE Handbook of Current Developments in Grounded Theory*. London: Sage.

GLUMBÍKOVÁ, K., GOJOVÁ, A., GŘUNDĚLOVÁ B. 2019. Critical reflection of the reintegration process through the lens of gender oppression: the case of social work with mothers in shelters. *European Journal of Social Work*, 22(6), 575-586.

HAUGSTVEDT, H. 2022. „With a little social support...“: assessing the moderating effect of social support on risk factors and mental well-being among youth [online]. London: *European Journal of Social Work* [16.4.2023]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13691457.2022.2152188>

HESJEDAL, E., IBERSEN, A. CH., BYE, H. H., HETLAND, H. 2016. The use of multidisciplinary Teams to support child welfare clients. *European Journal of Social Work*, 19(6), 841-855.

HOVORKOVÁ, K. 2022. *Šetření je základ, někdy ale nestačí. Přehled dávek pro ty, co je zatím nepotřebovali* [online]. Praha: Economia, a.s. [13.10.2022]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/setrete-a-zkuste-davky-od-statu-nic-jineho-ted-neni-radi-v-d/r~64d1bfdeb41a11ecbdb0ac1f6b220ee8/>

HURYCHOVÁ, E., PTÁČKOVÁ, B. 2022. *Sociální práce ve školství*. Praha: Grada.

KREJČÍŘOVÁ, D., ŘÍČAN, P. 2006. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

MASLOW, A. H. 1943. A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.

MATOUŠEK, O. 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon.

MATOUŠEK a kol. 2007. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál.

MATOUŠEK, O. 2008. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

MATOUŠEK, O. a kol. 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.

MATOUŠEK, O. a kol. 2012. *Základy sociální práce*. Praha: Portál

MATOUŠEK, O. a kol. 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ J. 2012. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. 2014. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál.

MPSV. 2022. *Může ubytování v azylových domech pro rodiny představovat plnohodnotný domov?* [online]. Praha: MPSV [8.4.2023]. Dostupné z: <http://socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/priklady-dobre-praxe/2-uncategorised/444-muze-ubytovani-v-azylovych-domech-pro-rodiny-predstavovat-plnohodnotny-domov>

MUSIL, L. 2008. *Typologie pojetí sociální práce*. Brno: Masarykova univerzita.

MUSIL, L., NAVRÁTIL, P. 2000. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. *Sociální studia*, 2000(5), 106-141.

NAVRÁTIL, P. 2000. *Úvod do teorií a metod sociální práce*. Brno: Národní centrum pro rodinu.

NAVRÁTIL, P. a kol. 2014. *Reflexivní posouzení v sociální práci s rodinami*. Brno: Masarykova univerzita.

NIEUWENHUIS, R., ZAGEL, H. 2022. Housing conditions of single mothers in Europe: the role of housing policies. *European Societies*, 25(2), 181-107.

PAYNE, M. 1991. *Modern Social Work Theory: A Critical Introduction*. London: Palgrave Macmillan.

PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. 2016. *Zanedbávání dětí: Příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada.

REICHEL, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada.

ŘEZÁČ, K. 2022. *Potencialita dětí v náhradní rodinné péči... od očekávání k autonomii*. Plzeň: Západočeská univerzita.

ŠPECIÁNOVÁ, Š. 2007. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.

ŠRAJER, J., MUSIL L. 2008. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Boskovice: Albert.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ K. 2010. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

VÁGNEROVÁ M., LISÁ L. 2022. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Praha: Univerzita Karlova.

ZA BYDLENÍ. 2021. *Bydlení jako problém*. Zpráva o vyloučení z bydlení 2021 [online]. Praha: MPSV. [17.1.2022]. Dostupné z: <http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/images/soubory/Ostatni/Bydleni-jako-problem-2021.pdf>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 104/1991 Sb., úmluva o právech dítěte

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

RESUMÉ

This bachelor's thesis deals with the specific life situation of children living in a shelter. The theoretical part is dedicated to the conceptualization of theoretical terms such as: life situation, shelters (for families with children) and the environment (family, school, peers, endangerment by the environment).

The practical part is dedicated to the methodology of the research and the theoretical background of used approaches. Attention is also given to the process of the research, selection of respondents and ethical requirements. The ending of the contents of this thesis is dedicated to data interpretation. It was discovered that intervention of social workers towards children living in shelters is not taking place in any form and that social workers are distanced from this cooperation. Another finding is that children are very aware of the adverse life situation of the family and the child feels embarrassment, which impacts particularly their social circle. The child also has a fear of making new contacts outside the shelter, which substantially influences their peer group, prospectively skills connected to this.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Informovaný souhlas účastníka/účastnice výzkumu

Příloha 2 – Souhlas rodičů (zákonného zástupce) s participací na výzkumu nezletilé/ho

Příloha 3 – Operacionalizace

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Informovaný souhlas účastníka/účastnice výzkumu

Informovaný souhlas účastníka/účastnice výzkumu

Cílem výzkumu závěrečné práce, která má název „Vliv života rodiny v azylovém domě na životní situaci dítěte“ je odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: „Jaká jsou specifika životní situace dítěte vyrůstajícího v azylovém domě?“ Věřím, že poznatky získané z rozhovorů mohou pomoci k vyšší míře empatie a povědomí o této specifické životní situaci z pohledu dětí, rodičů (zákonných zástupců) a sociálních pracovníků/pracovnic a případně tak inspirovat k novému způsobu podpory oproti stávající praxi.

Níže jsou uvedeny všechny důležité informace pro účastníky/účastnice výzkumu:

- Výzkum bude probíhat formou polostrukturovaných **rozhovorů** nahraných na **diktafon** v délce **přibližně 10 minut**.
- Výzkum je zcela **anonymní** a data v něm získaná budou následně kódována a **nebude možná zpětná identifikace účastníků/účastnic**.
- Získaná data slouží pouze pro tento výzkum – **nebudou poskytována žádné třetí osobě**.
- Rozhovor může být v průběhu kdykoli ukončen. Výzkumník i účastník **má na ukončení právo**.
- Ochrana účastníků je **v souladu se zákonem č. 110/2019 Sb. o zpracování osobních údajů**.
- Účastníci **nemají nárok na odměnu**.
- Tento souhlas dokazuje **dobrovolnou** účast účastníka/účastnice.

Podpisem dávám svůj souhlas k účasti na výzkumu. Také jím potvrzuji, že jsem si přečetl/a informace výše uvedené a rozumím jim.

V _____ dne _____

Jméno výzkumnice: _____ Jméno účastníka/nice: _____

Podpis výzkumnice: _____ Podpis účastníka/nice: _____

Příloha 2 – Souhlas rodičů (zákonného zástupce) s participací na výzkumu

Souhlas rodičů (zákonného zástupce) s participací na výzkumu nezletilé/ho

Já, _____,
níže podepsán/a souhlasím s poskytnutím rozhovoru mého syna/dcery
_____, nar. _____.

Jsem si vědom/a a souhlasím s tím, za jakých podmínek bude rozhovor realizován a jak bude nakládáno se získanými daty (viz Informovaný souhlas účastníka/účastnice výzkumu).

V _____ dne _____

Podpis _____

Příloha 3 – Operacionalizace

	Dílčí výzkumná otázka	Znak	Indikátor	Otázka dítě	Otázka rodič	Otázka SP
D V O 1	Jak jsou naplňovány potřeby dítěte žijícího v azylovém domě?	Výchovná funkce rodiny	Normy a pravidla	Jaká pravidla musíš doma dodržovat?	Jak pravidla musí dodržovat Vaše dítě?	Jak rodiny žijící v AD zvládají plnit výchovnou funkci rodiny?
		Vztahová funkce rodiny	Pocit bezpečí, důvěry	Jak se cítíš doma se svou rodinou? Svěřuješ se jim?	Máte pocit, že dáváte dítěti pocit bezpečí a důvěry? Svěřuje se Vám?	Jak rodiny žijící v AD zvládají plnit vztahovou funkci rodiny? (Bezpečí, důvěra)
		Ekonomická funkce rodiny	Finanční zajištění	Co všechno si můžeš koupit za své peníze a na co ti peníze schází?	Máte dostatek fin. prostředků, abyste mohli koupit dítěti, co chce?	Jak rodiny žijící v AD zvládají plnit finanční funkci rodiny?
D V O 2	Jak podmínky azylového domu ovlivňují životní situaci dítěte?	Velikost bytu	Soukromí	Kde můžeš být doma sama/sám?	Má dítě nějaké místo, kde může být samo?	Jak je v rámci bytu zajištěno soukromí pro dítě?
		Vybavení bytu	Materiální věci (nábytek, hračky, hry)	Jaké věci máš doma a jaké ti schází?	Má vaše dítě v bytě vše, co potřebuje?	Jakým vybavením pro potřeby dítěte disponují byty v AD?
D V O 3	Jak přístup sociálních pracovníků azylového domu ovlivňuje životní situaci dítěte?	Terapeutický přístup soc. pracovníka	Psychická pohoda, klid	Jak ti pracovník pomáhá, aby ses měl/a lépe?	Jak Vašemu dítěti pomáhá sociální pracovník AD?	Jak svou práci pomáháte danému dítěti?
		Poradenský přístup soc. pracovníka	Poskytnutí informací, odkázání na další služby			
		Reformní přístup soc. pracovníka	Zmocňování			
		Administrativní pojetí	Administrativní agenda	Jak bys popsal/a práci tvého sociálního pracovníka?	Jak byste popsal/a práci sociálního pracovníka, kterou dělá pro Vaše dítě?	Jak byste popsal/a svou práci v azylovém domě?
		Profesionální pojetí	Komplexní pomoc			
		Filantropické pojetí	Snaha dělat dobro			

		Aktivistické pojetí	Snaha pro revoltu			
D V O 4	Jaký vliv má život dítěte v azylovém domě na školní prostředí?	Pozitivní vliv	Docházka	Jak se v azylovém domě zajímají o tvoji školu?	Jak se v azylovém domě zajímají o školu Vašeho dítěte?	Jakých školních záležitostí dítěte se týká Vaše práce?
			Domácí příprava			
		Negativní vliv	Chování učitelů / spolužáků	Co ví ve škole (učitelé, spolužáci) o tom, kde a jak bydlíš?	Jak podle Vás život v AD ovlivňuje školní záležitosti dítěte?	Jak podle Vás život v AD ovlivňuje školní záležitosti dítěte?
D V O 5	Jaký vliv má život dítěte v azylovém domě na trávení volného času?	Činnosti	Oblíbený způsob trávení volného času	Jak se s životem v azylovém domě změnil tvůj volný čas a kamarádi?	Jak se podle Vás s bydlením v azylovém domě změnil volný čas a kamarádi Vašeho dítěte?	Jak se podle Vás s bydlením v azylovém domě mění způsob trávení volného času a vrstevnická skupina daného dítěte?
			Vrstevníci	Nejbližší přátelé		